

PRAGUE CENTRE FOR JEWISH STUDIES

Pražské centrum židovských studií
Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze
Vás srdečně zve
na 2. výroční mezinárodní konferenci s názvem:
ROZPAD ŽIDOVSKÉHO ŽIVOTA: 167 DNÍ DRUHÉ REPUBLIKY

Konference se koná 17. října 2013 v Clam-Gallasově paláci (Husova 20, Praha 1).

„Cizí lidé nám zmenšili území hmotné, a teď nám sami naši zmenšují naše území duchovní. (...) Ne ztracená území, ale toto je národní katastrofa. (...) Co by mohlo být v této nešťastné zemi brutálnějšího než útlak německý? – Český přece!“ Takto bezútesně definuje dobu Josef Čapek v listopadu 1938. Zničení státní suverenity, krize demokracie, úpadek morálních hodnot, fašizace společnosti. Výrazný atribut tohoto období představuje perzekuce a postupné vytěsňování židovské menšiny z veřejného života. Ačkoli letos uplyne již 75 let od neblahých událostí, o kterých Čapek píše, dědictví druhé republiky je dodnes často přehlížené. I proto se tento odkaz stal tématem přítomné konference.

9:00-9:30 slavnostní zahájení

9:30 – 10:30 úvodní příspěvek

Židovské reflexe druhé republiky BLANKA SOUKUPOVÁ (FHS UK)

Již po válce hodnotila židovská reprezentace druhou republiku jako počátek perzekuce Židů, završené v protektorátu. Po únorovém převratu (1948) byla druhá republika vnímána prizmatem mnichovské dohody. 30. září 1938 a 15. březen 1939 byly nadále chápány jako příčina a následek: „Žlutá hvězda vyšla v Mnichově“ (Štěpán Kisch, 1951). V osudném září se podle Kische kapitalistům vymkl z rukou jejich vlastní nástroj: fašismus, původně namířený proti komunistickému SSSR.

K jisté změně v oficiální židovské rétorice došlo až v ovzduší politicko-společenského uvolnění ve druhé polovině padesátých let 20. století, zvláště pak v letech 1963-1968 (Pražské jaro). Židovská reprezentace zdůraznila význam koalice západních demokracií a Sovětského svazu pro porážku fašismu. V tzv. normalizaci se však znovu prosadil odsudek mezinárodního kapitalismu, který Mnichov údajně zavinil. Komunistický výklad druhé republiky tak sloužil především k etablování se, k reprodukci a za normalizace k novému upevnění komunistického režimu podřízenému Moskvě.

10:30-12:00 I. blok: Katolíci, Židé a druhá republika.

Katolicismus a antijudaismus za druhé republiky JAROSLAV ŠEBEK (AV ČR)

V pomnichovském období se v české politice a společnosti mimo jiné projevil také dlouhodobější tendence, projevující se posilováním antidemokratických sil především v konzervativních ideových prostředích. Mezi nimi je třeba primárně zmínit situaci v katolických kruzích, jež reagují na změněnou společenskou situaci, danou obrovskou frustrací a pocitem beznaděje, snahou o supremaci katolického vlivu jako satisfakce za údajné prvorepublikové upozadění. To se projevuje zvýšeným vlivem katolické církve na politické a společenské dění i snahou formulovat novou dlouhodobější ideovou alternativu, z níž měla vyrůst česká státnost. Proto roste například význam svatováclavské tradice jako přirozeného národního pojítka a tmelu a současně nové legitimizační tradice republiky. Jedním z charakteristických rysů, spojených s existencí druhé republiky, byl rovněž výrazný růst antisemitských projevů, jež bylo možné právě uvnitř českého katolického milieu vysledovat. Podle mého soudu je tehdejší rozmach antisemitismu úzce provázán s posilováním konzervativního katolického

proudu, k němuž ve velké míře dochází v průběhu druhé poloviny 30. let. Proto se chci ve svém příspěvku soustředit na reflexi antidemokratických a nacionálních trendů již před vznikem druhé republiky, které však ústí i do rozmachu protižidovských nálad v části katolického milieu.

Jaroslav Durych: ambivalence katolické publicistiky ve vztahu k židovské problematice v zrcadle druhé republiky

JAROSLAV MED (AV ČR a KTF UK)

Demlovy podivné šlépěje

MAREK NEKULA (Univerzita Regensburg)

Přednáška se soustředí na Demlovo vystoupení ve Šlépějích č. XXV z roku 1940, v nichž Deml s odvoláním na Otokara Březinu i Adolfa Hitlera a ve vymezení vůči tzv. filosemitskému diskurzu opublikoval text „Otokar Březina a Židé“. Ten je v přednášce kontextualizován směrem k Demlovým předchozím i následným textům, tj. jednak směrem ke Šlépějím či Mému svědectví o Otokaru Březinovi, jednak směrem k Demlově publicistice v době druhé republiky a na počátku protektorátu. Přednáška přitom zohledňuje také Demlovu korespondenci i jeho pověstná věnování v knihách. Především v ní ale jde o rekonstrukci „textových vláken“ (S. Greenblatt) vedoucích z nitra zmíněného textu směrem k dobovému antisemitskému diskurzu. Jeho figury a argumentační strategie se re-prezentují i ve zmíněném textu (K. Holz). Ty ve své době vyvolávají různé reakce. Zvláštní postavení mají v Demlových Šlépějích i na jiných místech popisy nediskurzivních praktik i nepřímé odkazy na ně jdoucí ruku v ruce s antisemitským diskurzem. K nim patří i odkaz na filosofa a publicistu Theodora Lessinga, zavražděného v roce 1933 v Mariánských Lázních.

12:00-13:30 přestávka

13:30-15:00 II. blok: Literatura, esejistika a historie.

Milena Jesenská v letech 1938 a 1939

JIŘÍ HOLÝ (FF UK)

Referát se bude zabývat žurnalistickou činností Mileny Jesenské (1896-1944) v letech 1938 a 1939. V té době pracovala v liberálně demokratickém časopise Přítomnost, který po zatčení Ferdinanda Peroutky také řídila, a od jara 1939 až do vlastního zatčení v listopadu 1939 přispívala do ilegálního protinacistického časopisu V boj. Jde o poslední a vrcholné období tvůrčí dráhy Mileny Jesenské. Ve svých reportážích a politických komentářích se projevila jako novinářka pronikavého intelektu a analytických schopností. Pozornost zaměřovala k situaci v pohraničí, k německým a rakouským exulantům v Československu, k postavení žen, ale také k situaci Židů a ke vzniku pogromových nálad vůči nim. Její úvahy a fejetony dodnes vynikají v kontextu tehdejší žurnalistiky věcnou informovaností, neiluzivním přístupem a brilantním stylem.

Historik Evžen Stein (1902–1943): pokus o portrét

MICHAL TOPOR (Institut pro studium literatury, o. p. s., Praha)

Od poloviny dvacátých let Evžen Stein (1902–1943 Osvětim) vystupoval zaujat problematikou své „rasy“ (texty v Kalendáři česko-židovském, později také v Rozvoji), současně rozvíjeje svou odbornost (v pracích pramenně-, edičně- monografických i úvahách o „noetice historie“). Tato dvojlomnost charakterizuje Steinovo působení až do konce let třicátých, kdy byl nucen vyrovnávat se s proměnou podmínek: tázání po Steinově, tedy docela konkrétní, individuální situaci v měsících tzv. druhé republiky nutně v sobě zahrnuje pozornost ať už k dobovým vztahům mezi jedincem a státem (Stein byl od konce 20. let v jeho službách coby středoškolský kantor) či k horizontu odborné rozpravy a ne/možnosti být jejím účastníkem.

Antisemitské kampaně ve druhé republice

LUKÁŠ BOROVIČKA (FF UK)

V příspěvku budu sledovat sílící pozici antisemitské rétoriky v literárním poli druhé republiky oproti republice první. Nejprve se zaměřím na vybrané nositele této řeči (jednotlivce i skupiny – např. příspěvatele určitých periodik) a pokusím se stanovit funkce antisemitských výroků v jejich textech (fikcionálních i non-fikcionálních). Na základě srovnání daných textů s prvorepublikovými díly stejných autorů se budu ptát, zda se u nich

antisemitská rétorika objevuje neustále, či se zjevuje právě až v období druhé republiky. Následovat bude analýza dané řeči z hlediska způsobů reprezentace židovství – a to především ve smyslu souboru určitých „židovských“ hodnot, jež je nutno v zájmu zachování „zdraví národa“ vyloučit. Příspěvek bude mít převážně přehledový charakter.

15:00-15:30 přestávka na kávu

15:30-17:00 III. blok: Reflexe dobového tisku

Antisemitismus v českém denním tisku v období druhé republiky

PETR BEDNAŘÍK (FSV UK a AV ČR)

Projevy antisemitismu se objevily v období druhé republiky také v českém denním tisku. Příspěvek bude vycházet z analýzy deníků Venkov, Večer, Lidové listy, České slovo, Národní listy, Národní politika, Právo lidu (od ledna 1939 Národní práce), Rudé právo (do října 1938), Národní osvobození (do ledna 1939) a Lidové noviny. V listech byly publikovány texty, které se zabývaly působením Židů v politice, hospodářství a kultuře. První antisemitské útoky se objevily již krátce po Mnichovu. Levicové listy se naopak v říjnu 1938 snažily vystoupit s protesty proti antisemitismu. V následujících měsících můžeme sledovat, jak se proměňovala intenzita projevů antisemitismu v českém tisku. Je zřejmé, jak se do psaní tisku také promítala obava politiků a ekonomů, že vypjatý antisemitismus může způsobit problémy s exportem československého zboží do zahraničí. Současně zde ovšem byly projevy vypjatého nacionalismu, kdy jeho zastánci začali vylučovat Židy z národního celku. Útoky byly vedeny také proti židovské emigraci, která ve 30. letech přišla do Československa z Německa a Rakouska. Antisemitské útoky získaly novou intenzitu od konce ledna 1939, kdy Německo požadovalo po československé vládě řešení židovské otázky. Příspěvek bude sledovat, jak deníky psaly o Židech v Československu. Ukáže argumentační postupy, které se objevovaly při antisemitských útocích. Současně zaznamená podobu textů protestujících proti projevům antisemitismu.

Konec jedné sebeobraný – týdeník Selbstwehr na konci první republiky a v republice druhé.

OLGA ZITOVÁ (FF UK)

Selbstwehr, pražský německojazyčný sionistický časopis, vycházel od 1. března 1907 do 8. října 1938. Týdeník patřil ke kulturně nejvlivnějším židovským periodikům své doby. Z židovské perspektivy se věnoval tématům politickým, hospodářským a v neposlední řadě také kulturním a literárním. Během třiceti dvou let jeho existence se vystřídal hned několik režimů – monarchistické Rakousko-Uhersko, první a také druhá republika (za její existence vyšla pouze poslední dvě čísla časopisu, nadále totiž nesmělo vycházet žádné židovské periodikum psané německy). V návaznosti na to se několikrát výrazně změnilo také postavení Židů v českých zemích. Přes svůj nesporný význam Selbstwehr dosud nebyl dostatečně prozkoumán a jsou mu věnovány pouze dílčí studie. V příspěvku jsou prezentovány některé z průběžných výsledků mé disertační práce o tomto významném periodiku. V první části Selbstwehr krátce představím, a to jednak s ohledem na popis materiální a obsahový, jednak z hlediska jeho významu v kontextu kulturního vývoje židovství v českých zemích. Zmapuji rovněž mediální situaci a vnější podmínky, v nichž periodika na přelomu první a druhé republiky vycházela. V centrální druhé části příspěvku analyzuji na pozadí obecné mediální situace materiální, kompoziční a obsahové proměny v Selbstwehru. Zvláštní důraz přitom kladu na reflexi závažných společenských témat v článcích literárních a obecně kulturních. Dotknu se také personálního obsazení časopisu v této krizové době a osudů některých osobností, které se na jeho tvorbě podílely.

Československý churban - reflexe období druhé republiky očima dobového židovského tisku v Palestině.

ZBYNĚK TARANT (FF ZČU)

Ve svém příspěvku se pokusím nastínit, jakým způsobem židovská média v palestinském jišuvu vnímala ve své době období 2. republiky. Za tímto účelem využiji archivy historického židovského tisku z období října 1938 až března 1939. Ve své práci se budu inspirovat metodami Dalii Ofer, Diny Porat a dalších izraelských autorů. Reflexe dobového tisku bude zasazena do širšího kontextu problematiky vztahu starého jišuvu k událostem v Evropě s ohledem na faktory, které mohly podobu případných reakcí přímo ovlivnit (nedůvěra, postupné uvědomování si závažnosti situace, vnitřní spory, britská cenzura apod.). Přednáška bude navazovat na již existující výzkum reflexe holocaustu v Izraeli a Spojených státech, prováděný za využití dobového tisku. Pokusím se abstrahovat hlavní témata, najít reflexe ke klíčovým událostem, a případně i poukázat na to, jak byl

celkový obraz 2. československé republiky v jednotlivých denících ovlivněn jejich ideovým zázemím (komunisté, revizionisté, labouristé...). Aktuální hypotéza před započítím výzkumu pro tuto konkrétní přednášku je, že nalezené reakce budou velmi sporadické, útržkovité či publikované s využitím opatrného jazyka či na méně zajímavých místech deníků – to vše nejen kvůli faktu, že Jišuv byl plně zaneprázdněn domácími problémy, ale i kvůli snaze o obejití britské cenzury. Předpokládám, že půjde o maximálně několik desítek článků v hebrejském a anglickém jazyce a značnou rozmanitost reakcí a reflexí, plynoucí z hlubokého partikularismu palestinského Jišuvu.

***Spolupořadatelem konference je Archiv hl. m. Prahy.
Hlavním partnerem konference je společnost Kolektory, Praha, a.s.***